

Дорогому й улюбленому
товаришеві
моїх щасливих і невдалих днів —

товаришеві,
який на початку нашого знайомства
частенько-таки зі мною не погоджувався,
але потім став моїм найцирішим приятелем —

товаришеві,
який, хоч як часто я його покидаю, ніколи (тепер)
мені за це не мститься —

товаришеві,
до якого всі жіночки моєї родини ставляться
з підкресленим холодком,
і навіть мій собака — і той із підозрою,
та попри це я, схоже, з кожним днем
все більше до нього прикипаю,
а він своєю чергою дедалі більше просочує мене
ароматом своєї дружби —

товаришеві,
який ніколи не вказує мені на мої вади, ніколи не хоче
позичити грошей і ніколи не говорить про себе —

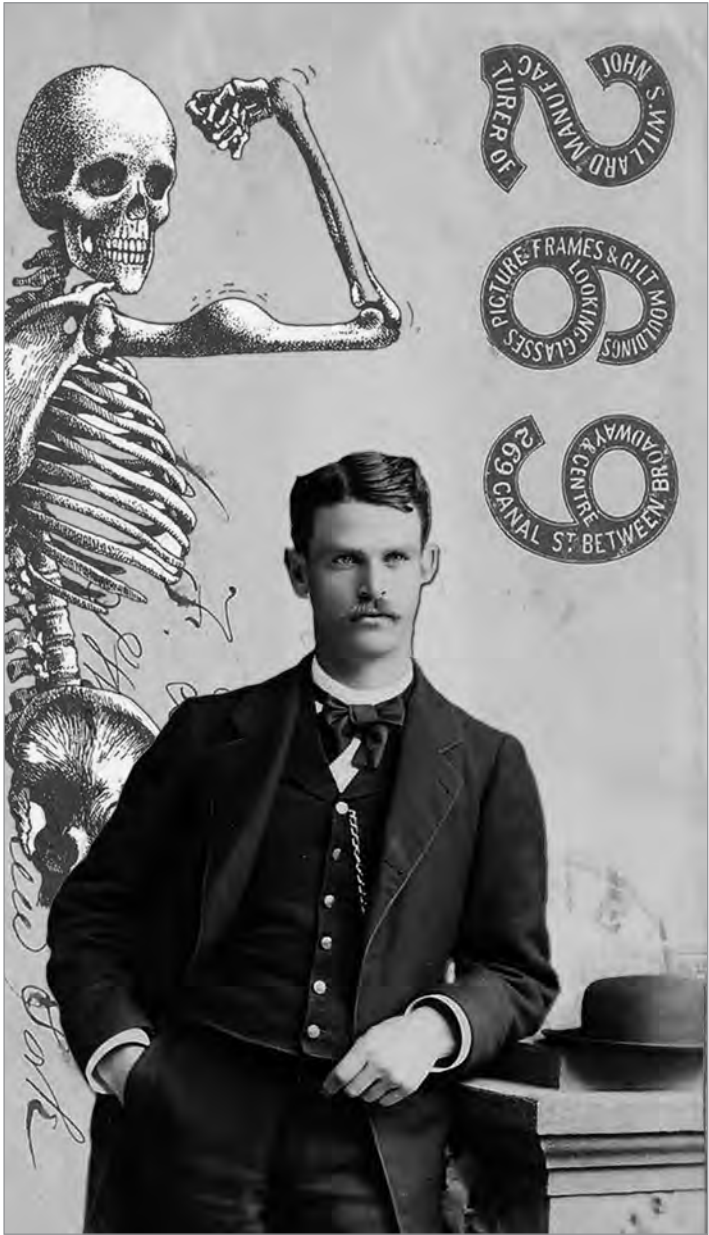
супутникові моїх дозвільних годин,
розраднику моїх жалів,
повірнику моїх радощів та надій —

моїй найстарішій та найміцнішій
люльці
із вдячністю та любов'ю
присвячується
цей невеличкий томик.

Передмова

Коли один чи двійко приятелів, яким я показав рукопис цих нотаток, зауважили, що вони не такі вже й погані, а дехто з моїх родичів пообіцяв придбати книжку, якщо вона колись вийде друком, я відчув, що більше не маю права відкладати її публікацію. Якби не ця, так би мовити, вимога громадськості, я, мабуть, не наважився б запропонувати ці свої всього лише «ліниві думки» як інтелектуальну поживу для англомовних народів світу. Сучасні читачі хочуть від книжки, аби вона їх удосконалювала, навчала та ушляхетнювала. Ця ж книжка не ушляхетнила б і корову. Я не можу з чистим сумлінням радити її для жодних корисних цілей. Єдине, що зумію запропонувати: коли ви втомитесь від «сотні найкращих книжок», візьміть її до рук на пів години. Це буде для вас переміна.

ПРО СКРУТУ

Це просто дивовижно. Я сів до столу, маючи твердий намір написати щось розумне і самобутнє, та, хоч ти лусни, не можу придумати нічого такого — принаймні не цієї миті. Єдине, про що я можу зараз думати, так це про скруту. Гадаю, такі думки лізуть мені до голови через те, що я тримаю руки в кишенях. Правду кажучи, я завжди сиджу, запхавши руки в кишені, якщо лиш не перебуваю у товаристві своїх сестер, кузин чи тітоньок; і вони зчиняють такий гвалт, тобто так красномовно нарікають з цього приводу, що мені доводиться поступитися і виставити їх — я маю на увазі руки. Рефреном до їхніх заперечень слугує вислів, що це не личить джентльмену. Та, хоч ти вбий, не збагну чому. Я міг би зрозуміти, що непристойно пхати руки в кишені інших людей (особливо з погляду цих інших людей), але як може — о ви, знавці того, що гоже чи не гоже, — запихання власних рук у власні ж кишені позбавити чоловіка шляхетності? Хоча, можливо, ви й маєте слухність. Тепер, коли я про це замислився, то згадав, що деякі люди найгірше нарікали, саме зануривши руки в кишені. Проте це були здебільшого літні добродії. Ми ж, молоді хлопці, зазвичай ніколи не почуваємось цілком невимушено, поки не запхаємо руки до кишень. Ми незграбні й не знаходимо собі місця. Ми наче мюзик-холівський комедіант без свого циліндра, якщо таке взагалі можна уявити. Проте варто нам запхати руки в кишені штанів, особливо якщо в правій кишені буде якийсь дріб'язок, а у лівій — зв'язка ключів, і ми уже готові зустрітися вічна-віч зі строгою працівницею поштової контори.

Не так вже й просто придумати, що робити зі своїми руками, хай навіть і в кишенях, коли вони порожні. Колись

давно, коли увесь мій капітал часом зводився до того, що люди в місті називають “бобом”¹, я безтурботно витрачав пенні з нього, просто заради решти — цілковито з мідяків, аби в кишені щось бряжчало. З одинадцятьма пенсами ти вже не почувашся у такій скруті, як з одним шилінгом. Якби я був жевжиком, тим нужденним юнаком, про якого ми, трохи багатші, говоримо з таким сарказмом, то розміняв би своє пенні на два півпенні.

Я можу цілком авторитетно говорити на тему скрути. Я був провінційним актором. Коли ж знадобляться ще якісь докази, хоч це й навряд чи, то можу додати, що був «добродієм, пов’язаним із пресою». Я жив на п’ятнадцять шилінгів на тиждень. Я жив цілий тиждень на десять, боргуючи решту п’ять, і навіть жив два тижні на кошти з проданого пальта.

Дивовижно, яке глибоке розуміння домашньої економії дає справжня скрута. Якщо хочете пізнати цінність грошей, то поживіть за п’ятнадцять шилінгів на тиждень і побачите, скільки ви можете відкласти на одяг і відпочинок. Ви дізнаєтеся, що варто-таки почекати на фартинг² решти, що варто пройти якусь мильо пішки, аби заощадити пенні, що кухоль пива — це розкіш, яку можна собі дозволити лише вряди-годи, і що комірць можна носити чотири дні поспіль.

Випробуйте це ще до одруження. Це буде чудовою практикою. І хай ваш син та спадкоємець випробує це на собі, перш ніж ви відішлете його до коледжу. Тоді він не нарікатиме, що сотня на рік кишенькових — це замало. Для деяких людей це було б надзвичайно корисно. Є настільки розпечені люди, що не можуть пити кларет не найвищої марки і що радше повечеряли б котячим

¹ «Боб» — народна назва шилінга: британської монети, що дорівнювала 12 пенсам. — *Тут і далі примітки перекладача.*

² Фартинг — найдрібніша британська бронзова монета, що дорівнювала чверть пенні.

кормом, аніж простою печенею з баранини. Час від часу вам і справді трапляються ці бідолахи, проте, до честі людства, мушу сказати, що вони головню зосереджені в тому жахливому і дивному товаристві, яке відоме лише романістам. Я ніколи не чув про жодного з таких мазунчиків, що обговорюють меню, проте відчуваю непереборне бажання затягти одного з них до бару звичайного іст-ендського шинку і запхати йому в горлянку обід вартістю шість пенсів: пудинг з яловичини за чотири пенси, картоплю за пенні та пів пінти портеру також за пенні. Спогад про це (а змішаний аромат пива, тютюну й смаженої свинини зазвичай залишає незабутнє враження), либонь, спонукав би його не так часто вернути свого носа від того, що поставили перед ним на стіл. А є ж іще такі широкі натури, які, на радість жебракам, легко розкидаються дріб'язком, але й не думають повертати борги. Навіть таких це могло б навчити трохи розсудливості. «Я завжди даю офіціантові шилінг. Просто неможливо дати чолов'язі менше, ти ж розумієш» — пояснив мені молодий урядовий службовець, з яким я нещодавно обідав на Ріджент-стріт. Я погодився, що цілком неможливо дати одинадцять пенсів і пів пенні, та водночас постановив собі заманити його у їдальню побіля Ковент-Гарден, де офіціант, аби краще виконувати свої обов'язки, ходить у самій сорочці, рукави якої до кінця місяця стають страшенно брудні. Я знаю цього офіціанта. Якщо мій приятель дасть йому щось більше за пенні, чолов'яга наполягатиме на тому, аби потиснути йому руку, і залишить на ньому знак своєї поваги — щодо цього я цілком певен.

Про скруту було сказано й написано чимало кумедного, але насправді тут немає нічого веселого. Зовсім не весело торгуватися за кожен пенс. Зовсім не весело, коли тебе вважають дріб'язковим і скупим. Ні, зовсім не весело бути вбраним у благоденську одіж і соромитися своєї адреси.

Ні, в бідності немає нічого веселого — принаймні для самого бідняка. Для вразливого чоловіка — це справжнє пекло на землі; і серця багатьох відважних добродіїв, ладних здійснити Гераклові подвиги, не витримали дрібних знегод.

Та не самі нестатки нам так важко терпіти. Хто б відмовився пожити трохи без зручностей, якби тільки й біди? Чи зважав Робінзон Крузо на латку на своїх штанях? До речі, не пригадую, чи він узагалі носив штани; чи, може, розгулював у такому вигляді, як зображають його у пантомімах? Чи не байдуже йому було до того, що пальці вилазять йому з черевиків? І що його парасолька бавовняна? — головне, аби захищала від дощу. Власна убогість його анітрохи не турбувала, адже довкола нього не було приятелів, які могли б його висміювати.

Бути бідним — це просто дрібниця. Справжня мука — це коли інші знають, що ти бідний. Не холод змушує чоловіка без пальта так поспішати, коли він іде вулицею. І не сором через брехню — в яку все одно ніхто не повірить, і йому про це добре відомо — змушує його так червоніти, коли він говорить вам, що вважає пальта незручними й ніколи не носить парасолі з принципу. Легко сказати, що бідність — це не гріх. Ні, якби це було так, люди б її не соромилися. Проте це переступ, і карається відповідно. Бідняка зневажає цілий світ; його однаково зневажає простий християнин і вельможа, демагог і лакей, і ніякі прописні істини, призначені для захляпаної чорнилом молоді, нікого не змусять його поважати. Люди гадають, що найголовніше — це зовнішній вигляд, і чоловік, що прогулюватиметься по Пікаділлі попід руку з усім відомими негідником, якщо лиш той виряджений за останньою модою, сховається в якомусь закапелку, коли захоче перемовитися кількома словами з жалюгідно вбраним добродієм. І жалюгідно вбраний добродій знає це, як ніхто інший, — і, аби уникнути зустрічі зі знайомим, радше

обере кружний шлях і пройде зайву милю. Тим, що знали його заможним, нема потреби завдавати собі труднощів й дивитися при зустрічі в інший бік. Та він у тисячу разів дужче за них прагне непомітно пройти повз; а щодо їхньої помочі, то ніщо не лякає його більше, ніж пропозиція допомогти. Він хоче лиш одного: щоб його забули; і тут йому зазвичай щастить отримати бажане.

Людина звикає до злиднів, як звикає і до всього іншого, з допомогою дивовижного старенького лікаря-гомеопата на ймення Час. Ви з першого погляду можете вловити відмінність поміж битим жаком і новачком, поміж загартованим чоловіком, який роками викручувався і боровся, та бідолашним початківцем, що намагається приховати свою бідність і повсякчас боїться, аби його не викрили. Ніщо не підкреслює цієї відмінності виразніше, ніж спосіб, у який вони закладають свій годинник. Як десь сказав поет: «Легкість у віддаванні під заставу із досвідом набута, а не випадкова». Чолов'яга заходить до лихваря так впевнено, наче до перукарні, а, може, навіть іще впевненіше. Приймальник поводить з ним навіть гречно й одразу ж до нього підходить, на превелике обурення дами біля сусіднього віконечка, яка, однак, саркастично зауважує, що може й почекати, «якщо це постійний клієнт». Що ж, із приємної та ділової манери, в якій укладається угода, це має бути солідна позика під три проценти. Проте як нелегко дається чоловікові його перший похід до лихваря! Юнак, який вперше освідчується, супроти нього — сама впевненість. Він вештається під ломбардом, доки не приверне уваги всіх роззяв околиці та не викличе підозри патрульного полісмена. Нарешті, після ретельного вивчення виставленого на вітрині краму, здійсненого з метою викликати у сторонніх спостерігачів думку, начебто він збирається придбати діамантовий браслет чи ще якусь подібну дрібничку, він заходить досередини, намагаючись надати своїй ході

розв'язності й прибираючи вигляду шикарно вбраного шахрая. У приміщенні, аби його ніхто не підслухав, він говорить так тихо, що йому доводиться повторювати сказане знов і знов. Коли ж у ході плутаної розповіді про «друга», спливає слово «позичити», його одразу ж відсилають у дворик праворуч, у перші двері за рогом. Він виходить надвір із таким лицем, від якого легко можна було б припалити цигарку. Тепер він цілковито перекоаний, що на нього витріщаються всі мешканці району. Потрапивши нарешті куди слід, він забуває своє ім'я та адресу і перебуває в стані безнадійної недоумкуватості. Коли ж його суворим тоном запитують, звідки в нього «ця річ», він затинається і суперечить самому собі, і лише якимось дивом не зізнається, що поцупив її цього ж таки дня. Після чого йому повідомляють, що не бажають мати діла з таким типом, як він, і що йому краще забиратися звідси якомога швидше. Послухавшись цієї поради, він без пам'яті мчить геть, аж доки не опиняється за три милі звідтіль, не маючи ані найменшого уявлення, як він туди потрапив.

Поміж іншим, як же незручно покладатися на годинники, що висять у шинках та церквах. Перші зазвичай спішать, а останні — відстають. Крім того, ваші спроби зазирнути знадвору на годинник у шинку пов'язані з неабиякими труднощами. Якщо ви легенько прочиняєте двостулкові двері й заглядаєте досередини, то притягуєте до себе зневажливі погляди буфетниці, яка одразу ж зараховує вас до однієї категорії з місцевими злодюжками та жебраками. Ви також викликаєте певне занепокоєння одруженої частини відвідувачів. Однак годинника ви не бачите, бо він за дверима; і, намагаючись тихесенько забратися геть, ви затискаєте дверима голову. Єдиний інший спосіб — це знову й знову підстрибувати попід вікном. Проте після цієї витівки, якщо ви тут-таки не витягнете банджо і не почнете співати, юні мешканці околиці,

що зібралися довкола вас в очікуванні, почуватимуться розчарованими.

А ще я хотів би знати, за яким незбагненним законом природи, щойно ви здали «полагодити» годинник, вас неодмінно хтось спиняє на вулиці й голосно запитує, котра година. Причём, коли годинник при вас, ніхто не виявляє до цього ні найменшого інтересу.

Милі літні пані та панове, які ніколи не знали скрути, — і хай так буде й надалі, благослови, Боже, їхні старенькі сиві голови — вважають ломбард останньою стадією падіння; однак ті, що знайомі з ним краще (і мої читачі, без сумніву, помітили це самі), часто дивуються, — наче той маленький хлопчик, що мріяв потрапити на небеса, — зустрівши там стільки людей, яких вони ніколи не очікували побачити. Щодо мене, то я вважаю це значно незалежнішим шляхом, аніж позичання у друзів, і завжди намагаюся донести цю думку до тих моїх знайомих, котрі схильні випрошувати «пару фунтів до після-завтра». Проте не всі це розуміють. Один із них якось сказав, що заперечує сам принцип існування цього закладу. Гадаю, якби він сказав, що заперечує супроти відсотків, то був би ближчий до правди: двадцять п'ять відсотків — це таки неабищо.

Є різні ступені скрути. Нам усім чогось бракує, більш чи менш; більшості з нас — більш. Комуś бракує тисячі фунтів, комуś — шилінга. Саме цієї миті мені й самому бракує п'яти фунтів. Я потребую їх лише на день чи два. І неодмінно поверну їх протягом тижня у крайньому разі. Тож коли якась пані чи пан з-поміж моїх читачів ласкаво їх мені позичить, то я й справді буду дуже вдячний. Вони могли б надіслати їх мені у конверті, адресованому панам Філду та Тюї, от тільки в такому разі нехай ретельно запечатають конверт. Гарантією вам слугувала б моя боргова розписка.